

Intervjui | 31/12/2022

Dragana Modrić: Dalmatinka je pokrenula emancipaciju žena

📍 Piše: Maša Samardžija

S Draganom Modrić razgovaramo o tome zašto je Tvornica Dalmatinka bila važna za cetinski kraj, a posebno za žene koje su u njoj radile i kako je ova tvornica pokrenula emancipaciju žena

📷 *Dragana Modrić, foto: Branko Čović*

Dragana Modrić voditeljica je sinjske Galerije **Sikirica**. U Zadru je diplomirala povijest umjetnosti i filozofiju, a nakon studija vratila se u rodni Sinj gdje je kao kustosica organizirala niz izložbi, ali i pokrenula brojne projekte koji se bave ženskom lokalnom poviješću, industrijskom baštinom i kulturom sjećanja. Posebno se istaknuo projekt o Tvornici konca Dalmatinka, koju je godinama istraživala. Dalmatinka je imala veliki značaj za sinjski kraj, a posebno za žene koje su se, zahvaljujući tvornici, po pri put zapošljavale i postajale neovisne. S Draganom Modrić razgovarali smo o saznanjima do kojih je došla razgovarajući s bivšim radnicama Dalmatinke, njihovim sudbinama nakon zatvaranja tvornice, ali i o današnjem životu u Sinju.

Nakon fakulteta odlučili ste se vratiti u svoj grad i raditi ono za što ste se obrazovali. Zašto vam je bilo važno vratiti se u Sinj i kako su sugrađani reagirali na vaš angažman?

Bilo mi je lako vratiti se u Sinj, tada još nisam na povratak gledala kao da je važno da se vratim. U Sinju je u to vrijeme bila iznimno aktivna nezavisna scena, počeo se odvijati program oko Vojarne (napuštenog vojnog objekta nekadašnje vojarnje Ivaniša Nelipića), stasala je cijela jedna generacija iznimno zanimljivih rock i metal bendova. Vojarna je počela funkcionirati kao mali kulturni centar u kojem se odvijao glazbeni program, ali i izložbeni, projekcije filmova, javne tribine su se organizirale na temu upravljanja kulturom u Sinju. Sve u svemu, uzbudljiva vremena i puno razloga u to vrijeme, bar za mene, za ostati.

Bavili ste se dosta ženama vašeg kraja, a sve je počelo projektom „Žena u Dalmatinskoj zagori“. Možete nam reći nešto više o tom projektu?

Projekt smo zajedno osmislile kolegica kustosica **Daria Domazet** i ja. Mislim da je do ideje došlo već za vrijeme projekta koji mu je prethodio, a koji smo također zajedno vodile, odnosio se na istraživanje građanskog načina života u Sinju. Znači, već negdje 2012. godine. Dalmatinska zagora, kao izrazito patrijarhalna sredina, nije bila blaga prema ženama. No usprkos toj činjenici, i kolegica Darija i ja poznavale smo žene koje su se usudile reći *Ne* tim ustaljenim obrascima, po kojima je ženi bilo predodređeno mjesto isključivo u kući. Odlučile smo kroz projekt potražiti te svijetle primjere, snimiti ih i zabilježiti njihovu priču za sljedeće generacije. U okviru projekta sakupile smo jako puno zanimljivog materijala koje smo prezentirale na izložbi pod nazivom „Iz Cetine Rusalke izašle“.

Od čobanica do tekstilnih stručnjakinja

Posebno je zapažen bio projekt o tvornici Dalmatinka. Zašto je Dalmatinka bila toliko važna za cetinski kraj, a posebno za žene koje su u njoj radile?

U skladu s tadašnjom politikom ravnomjernog razvoja zemlje, odlučeno je da se na području Cetinskog kraja, kao tada iznimno nerazvijenog, izgradi tekstilna tvornica. S obzirom na to da se radi o industriji u kojoj je većinski zaposlena ženska radna snaga (zbog čega se tekstilna industrija naziva i ženskom), otvaranjem predionice „Dalmatinka“ žene ovog kraja po prvi put napuštaju obiteljsku sferu i ulaze u svijet rada. U tom smislu „Dalmatinka“ je označila prekretnicu u kontekstu ženske emancipacije u Cetinskom kraju.

Foto: Galerija Sikirica

Kakve su uspomene žena s kojima ste razgovarale na dio života koje su provele u toj tvornici?

Postoji velika razlika između sjećanja prve generacije radnica i onih mlađih, koje su nažalost doživjele njeno zatvaranje. Prva generacija je bila pionirska, jer su one prošle možda i najteži put. Prva generacija bila je mahom neobrazovana, a kako u Cetinskom kraju nije bilo tradicije tekstilne industrije, radnice su odlazile u druge gradove na obučavanje (Duga Resa, Maribor, Kranj). Odlazak od kuće je za žene predstavljao veliku promjenu, jer je to za većinu bilo prvi put da napuštaju svoje selo i odlaze u veći grad. Svaki odlazak od kuće, bilo na rad u tvornicu ili na obučavanje, okolina nije blagonaklono prihvaćala. Tako se radnice sjećaju kako druge majke nisu davale svojim kćerima da se druže s njima, a tvornicu su nazivali „kurvanjskom kućom“. Žene su se, unatoč osudama okoline, polako radom u tvornici emancipirale u raznim sferama života, postale su ekonomski neovisne, počele su sudjelovati u sportskim i kulturnim aktivnostima, sudjelovale su u donošenju političkih odluka na razini tvornice (sudjelovanjem u Radničkim savjetima). Tradicionalnu seosku odjeću zamijenile su hlačama i počele su koristiti bicikl kao prijevozno sredstvo do tvornice, što je također u to vrijeme bilo društveno neprihvatljivo. Od nepismenih čobanica, kako navodi jedan novinar u tvorničkom glasilu, do tekstilnih stručnjakinja. Također, zahvaljujući stambenim politikama tvornice, radnice Dalmatinke su bile i stambeno zbrinute, što je itekako doprinijelo njihovoj emancipaciji. Ovaj strelovit uspon, nažalost, prekinut je 1990-ih, nakon mučnog perioda privatizacije, stečaja i zatvaranja tvornice.

2008. Radnice firme Dalmatinka Nova u razgovoru sa svojim odvjetnikom. Foto: Ivo Cagalj/Večernji list

2008. Dalmatinka Nova. Foto: Ivo Cagalj/Večernji list

Je li se zatvaranjem Dalmatinke dogodio pomak unazad u ženskim pravima i ženskoj samostalnosti?

Mislim da se nije dogodio pomak unazad samo radnicama „Dalmatinke“, nego i radnicama „Uzora“, „Kamenskog“, „Jugoplastike“, „Arene“ i brojnih drugih tvornica. U samoupravnom socijalizmu radnici su imali važnu, ako hoćete, i političku ulogu, tretirani su kao politički subjekt. Ta uloga u potpunosti se mijenja nakon procesa masovnog zatvaranja tvornica uslijed čega radnici gube svoja stečena prava. Proces privatizacije u Hrvatskoj odvijao se iznimno loše. **Ivana Biočina** u svojoj knjizi *Proizvedeno u Hrvatskoj: Tranzicija Hrvatske tekstilne industrije* iznosi podatak kako je u preko 72 posto slučajeva od ukupnog broja poduzeća koja su pristupila privatizaciji otkrivena neka vrsta nepravilnosti ili povreda zakona. No, najveći krimen države, po mom mišljenju, u procesu tranzicije jest taj što nije zaštitila one najslabije, a to su zasigurno bile radnice.

Kako su se te žene, koje su doživjele kraj tvornice u kojoj su radile, snašle nakon zatvaranja Dalmatinke? Jesu li uspjevale naći druge poslove?

Većina ih je završila na Zavodu za zapošljavanje, kako same kažu u godinama kada ih niti jedan poslodavac nije htio. Neke su se snašle radeći i po nekoliko poslova u sivoj ekonomiji. Iz razgovora s radnicama može se zaključiti da se, usprkos gubitku posla, nisu vratile u obiteljsku sferu, što se uostalom potvrdilo i sociološkim istraživanjima **Inge Tomić-Koludrović**, objavljenim u knjizi *Pomak prema modernosti, žene u Hrvatskoj u razdoblju "zrele tranzicije"*, a koja pokazuju kako su se žene najviše emancipirale upravo u sferi rada. Stoga nije pretenciozno zaključiti kako je Dalmatinka uvelike utjecale na žensku emancipaciju.

Mnoge bitke još predstoje

Kada se govori o Dalmatinskoj zagori, često se apostrofira kako je to izrazito patrijarhalan kraj. Kakva je po vama danas situacija i na kojim područjima se vidi emancipacija, a na kojim još treba raditi?

Pa kako je **Jurica Pavičić** u jednom svom tekstu lijepo primijetio, Sinj je imao i gradonačelnicu, što je zasigurno dijelom i ostavština Dalmatinke. Mislim da se danas situacija uvelike promijenila, da žene imaju jednake mogućnosti kao i muškarci, bar što se tiče sfere rada. Što se pak tiče obiteljske sfere, mislim da se tu još mnoge bitke moraju izvojevati, kako u Sinju i Cetinskom kraju, tako i šire.

Sinj ima istaknuti i urbanu scenu. Kako se tradicija i urbana kultura prožimaju u gradu?

Odlično! Jako dobar primjer je festival kojeg organiziram zajedno s kolegicama **Jelenom Pavlinušić** i **Anom Žanko**. Radi se o suvremenom međunarodnom festivalu etno glazbe „Kamičak etno festival“, gdje promoviramo upravo ideju suvremene interpretacije tradicijskog nasljeđa. Jako su aktivne udruge civilnog društva, između ostalih SKUP, udruga koja već 19 godina organizira iznimno važan festival za urbanu kulturu grada-festival SARS. Aktivna je i udruga UPSUS koja promovira suvremenu umjetnost. Naravno, najpoznatiji smo po tradicionalnoj nematerijalnoj baštini – viteškoj igri Alki, ali na području Cetinskog kraja njeguje se i klapska pjesma, nijemo kolo, izrada tradicijske obuće koju njeguju naša folklorna društva. U posljednje vrijeme jako su aktivne udruge za zaštitu prirode (udruga Biom radi izvrsne stvari) i brojna planinarska društva, tako da mogu reći da je Sinj jako zanimljivo mjesto u kojem u sretnoj kohabitaciji žive različite skupine ljudi, različitih interesa.

Kamičak Ethno Festival u Sinju 2021. Foto: Milan Šabić/PIXSELL

Kako je, prema vašem iskustvu, danas biti žena u Dalmatinskoj zagori, s kojim se sve izazovima susreće i postoji li uopće razlika u odnosu na neke druge krajeve Hrvatske?

Pa ne znam, nisam provodila nikakva istraživanja na tu temu, tj. ne znam kako je negdje drugdje živjeti, pretpostavljam da svaka sredina ima svoje prednosti i nedostatke. S obzirom na to da imam obitelj, meni je Sinj baš po mjeri.

